

Martin Fahlgren

Kritik av fyra recensioner av Fernando Claudíns ”Krisen inom den kommunistiska rörelsen”

Inledning

Fernando Claudíns kritiska arbete om den världskommunistiska rörelsen är ett viktigt verk. Det beror inte så mycket på att hans kritik mot t ex Kominterns linje i Tyskland 1928-34, folkfrontspolitiken i Frankrike och Spanien 1934-39, eller de franska, italienska och grekiska kommunisternas politik kring 1945 skulle vara särskilt originell eller nyskapande. Det mesta som Claudín har att säga i dessa frågor har sagts av andra före honom – och ofta bättre. I andra frågor, där hans bidrag är mer originella, kan man sätta många frågetecken kring hans resonemang (detta ska exemplifieras senare). Ändå har hans arbete rönt stor uppmärksamhet i många länder och stått i centrum för en livlig diskussion. Vad kan detta bero på? Svaret är att flera faktorer sammanverkat. Av dessa utgör verkets positiva kvaliteter (som faktiskt är många) bara *en* aspekt. Av övriga faktorer kan vi nämna följande:

– Claudíns arbete är ett av de första seriösa försöken att utifrån en marxistisk grundsyn analysera och värdera den kommunistiska världsrörelsens historia från dess bildande ända till Stalins död. Tidigare arbeten har för det mesta behandlat mer avgränsade perioder. Claudín försöker således ge en helhetsbild av sitt objekt.

– Som ledande medlem i det spanska kommunistpartiet från 30-talets mitt fram till mitten av 60-talet har Claudín genuina personliga erfarenheter av stora delar av den historia han skildrar (han har dessutom upplevt det stalinistiska Sovjetunionen, där han var bosatt ett antal år). Att han på detta sätt haft tillfälle att iakttä systemet inifrån är också ett plus i kanten ur en annan synvinkel: Det är svårt för dem som fostrats i den stalinistiska och maoistiska skolan att i vanlig ordning, nästan reflexmässigt framkasta det ”förkrossande” argumentet att han är ”trotskist” och därför inte behöver tas på allvar – punkt slut. (Detta har dock inte hindrat vissa recensenter att försöka med detta billiga trick – se nedan).

– Det traditionella kommunistpartiets utveckling mot ett större oberoende gentemot Moskva och ett ifrågasättande av en del av den sovjetiska ”socialismens” värsta sidor har lett till en större öppenhet och en mer kritiska hållning till stalinismen och den egna historien. En liknande effekt har maoismens kris fått på de kinaorienterade organisationerna.

De omständigheter vi berört ovan har bidragit till att det även i Sverige varit omöjligt att tåga ihjäl Claudíns arbete. Tvärtom finns det knappast någon riktning inom den svenska ”vänstern” som kunnat undgå att uppmärksamma utgivningen av den svenska upplagan av **Krisen i den kommunistiska rörelsen**. Däremot har reaktionerna givetvis blivit mycket blandade.

Från socialdemokratiskt håll har mottagandet blivit i stort sett positivt. Anledningen är ganska enkel. För socialdemokratin spelar det egentligen ingen roll om kritiken mot den kommunistiska rörelsen kommer från vänster eller höger. Det viktiga är **kritiken**. Den kan nämligen användas för att misskreditera kommunismens själva idé. Att författaren drar mer eller mindre revolutionära slutsatser är inte så nog. De kan ju alltid filtreras bort. Och kvar står kritiken.

Intressantare är därför reaktionerna från eurokommunismens och ”maoismens” företrädare i Sverige (VPK och SKP). Symptomatiskt nog går åsikterna om Claudíns verk mycket isär även **inom** dessa organisationer.

Detta återspeglar givetvis delvis ett taktiskt-politiskt problem, nämligen svårigheterna att bestämma sig för vilket förhållningssätt som är bäst för det egna partiet, men det uttrycker också verkliga politiska meningsskiljaktigheter om de problem Claudín reser (detta gäller i synnerhet SKP).

I denna artikel granskas två recensioner från vardera VPK och SKP. Som vi kommer att se är recensionerna mycket olika till sin karaktär, vilket illustrerar det ovan sagda, men de har trots allt ett gemensamt: Alla försvarar de folkfrontspolitiken och förkastar följaktligen Claudíns kritik av densamma.

Det är nu inget förvånande, ty både VPK:s och SKP:s politik bygger på folkfrontsidén. Att erkänna att t ex Claudíns kritik mot t ex folkfronten i Frankrike och Spanien i huvudsak är korrekt skulle därför lätt kunna leda till att även den egna politikens grundvalar ställs under debatt. (OBS dock att Claudín **inte** är motståndare till folkfrontsstrategin i princip – något som våra recensenter tydligen inte uppmärksammat – utan han kritiserar bara dess **konkreta tillämpning** i Spanien och Frankrike. Däremot kritiserar han inte den variant som praktiserades i Kina).

Lår oss så ta itu med de olika recensionerna en och en.

Per Francke (VPK) – Socialistisk Debatt, nr 47

Man behöver inte läsa många **rader** för att upptäcka att PF är ordentligt skakad av Claudíns verk. Det politiska budskapet gillar han inte alls. Samtidigt inser han att risken är stor för att VPK:s medlemmar och sympatisörer ska smittas av det Claudínska viruset. Följaktligen känner PF ett stort behov av att vaccinera sina läsare mot smittan. Men det är inte så lätt att finna någon bra medicin. Resultatet har blivit därefter. Som vanligt då sakargumenten tryter tillgrips demagogi, motståndarens ståndpunkter förvanskas för att lättare kunna nedgöras osv.

PF börjar med att försöka misstänkliggöra Claudín som person. Vi bibringas bilden av en mentalt störd individ som drivs av ett sjukligt hat mot sitt kommunistiska förflutna: ”den kris Claudín behandlar är väl i mycket hans egen”, han har bara ”hån och förakt till övers för sitt eget förflutna”, hans utgångspunkt är att ”**allt** som kommunisterna eller Sovjet gjort varit felaktigt eller förestavat av en ond vilja” (sic!), han ”tycks drivas av ett slags hat mot den italienska kommunistledaren Palmiro Togliatti” (??). Dessa påståenden är så dumma att vi avstår från att kommentera dem. De säger mycket mer om PF:s förvridna världsbild än om Claudín. Syftet med detta osmakliga personangrepp är uppenbart: Om Claudíns arbete är en produkt av hans högst personliga och suspekta antipatier, då behöver man ju inte lägga så stor vikt vid en diskussion om sakinnehållet. För att riktigt göra klart för läsaren vilken suspekt figur vi har att göra med, skriver PF att Claudín är en av många andra som genomgått ”en liknande utveckling”. ”Mönstret känns lätt igen” konstaterar PF. Det PF här antyder är att Claudín är av samma skrot och korn som många andra föraktliga avfallingar som under historiens lopp lämnat den kommunistiska rörelsen för att med stor frenesi ställa upp i den **borgerliga** hetsen mot socialismen och kommunismen. Det närmast tragikomiska i kråksången är att frågan om dessa avfallingar behandlas redan i Jorge Semprúns förord till Claudíns arbete (är det därifrån PF fått idén?), men bara för att visa att Claudín har en helt annan inställning än dessa figurer, att han har kvar sin marxistiska världsuppfattning och sina kommunistiska ideal.

”Mönstret känns lätt igen”. Dessa ord slår tillbaka mot PF själv: Det är de gamla stalinistiska debattmetoderna som går igen i hans argumentation. (I detta sammanhang kan jag inte motstå frestelsen att påpeka att PF:s partifränder i Spanien har en helt annan uppfattning om Claudín. Carrillo har t o m vid flera tillfällen klargjort att han anser att Claudín hör hemma i det spanska kommunistpartiet).

Efter sin inledande kringgående rörelse för att i största allmänhet misstänkliggöra Claudín, konstaterar PF i förbigående att ”två av de fyra delarna” (i själva verket har Claudín bara skrivit de två som nu översatts till svenska) utgetts av Röda Rummet och Barrikaden ”i ett slags mer eller mindre trotskistisk förlagsenhetsfront” (vad det FK-anknutna Barrikaden skulle ha med trotskism att göra, det är obegripligt). Sedan skrider PF till verket för att dissekera Claudíns ståndpunkter och analys. Den som till äventyrs närt förhoppningar om att här finna ansatser till en mer seriös kritik blir dock grymt besviken. Vi serveras ett synnerligen primitivt politiskt budskap som döljs bakom ett uppskruvat tonläge (som endast bryts i de 20-30 sista raderna).

Det första som PF kastar sig över är Claudíns syn på Kominterns bildande och de första åren därefter. Om PF hade tagit sig an denna fråga med litet större allvar skulle han ha kunnat kamma hem en hel del poäng, ty det tillhör otvivelaktigt de svagaste punkterna i Claudíns analys (vi återkommer till detta). Men PF schabblar genast bort alltihop genom att demagogiskt förvanska Claudíns ståndpunkter. Överhuvudtaget är det förvånande hur svårt det tydligen är att läsa innantill och begripa vad som verkligen står skrivet (något som PF tyvärr inte är ensam om – se nedan). Ett exempel på detta är ett avsnitt som PF rubricerat ”poänglösa bevis” (är det fråga om självironi?) och som vi ska kommentera lite utförligare.

PF skriver:

En del av Claudíns exempel på den kommunistiska rörelsens följsamhet gentemot sovjetisk politik har stort intresse. Men de anförs enbart för att kunna kritisera både Sovjet och den kommunistiska rörelsen.

Detta är i och för sig en överdrift, men det spelar mindre roll i sammanhanget. Det poänglösa med anmärkningen är, att det ju faktiskt är Claudíns uttalade **avsikt** att **kritiskt** analysera den kommunistiska rörelsen, samtidigt som det är en av hans grundläggande teser att Moskvas kraftiga grepp och styrning av de kommunistiska partierna var mycket skadlig för den revolutionära rörelsens utveckling.

PF fortsätter:

Intressantare hade varit om Claudín förmått höja sig till en diskussion om *hur* den internationella arbetarrörelsen skall ordna förhållandena mellan partierna/internationalen och det/de länder som styrs av rörelsen. Vilken roll spelar nationalstaten i detta sammanhang och vilken roll bör den spela? Var går gränsen mellan nationell och internationell politik? Det finns inget självklart svar. Men Claudín är tyvärr inte intresserad av att frågan besvaras.

Man gnuggar sig i ögonen och undrar om man läst rätt, ty just det som PF påstår saknas går faktiskt ”som en röd tråd” genom hela Claudíns framställning. Vad som däremot kan ifrågasättas är Claudíns förslag till lösning på detta problem: en decentraliserad international av federal typ, där de ingående partierna självständigt utformar sin politik och de internationella relationerna inskränks till ”ömsesidigt samarbete och stöd”, samt ”ömsesidig kritik”.

Vi citerar vidare:

Som en röd tråd genom texten går ropet på revolution. Det kan ge intryck av kritik ”från vänster”, men det är knappast konsekvent. Ropet på revolution som lösning av problemen i alla situationer förefallet ibland lika mekaniskt rutinartat som hos vår genomsnittlige hemmamaoist för ett dussintals år sedan.

Återigen en grov förvanskning av Claudíns ståndpunkter. Tvärtom avvisar han ständigt sådana ultravänsteristiska barnsligheter. Kritiken mot politiken i Tyskland går exempelvis i huvudsak ut på detta. Inte heller i de fall Claudín kritiserar Komintern ”från vänster”, t ex i fråga om folkfronten i Frankrike, förespråkar han omedelbar revolution eller något dylikt. Det Claudín efterlyser är en **revolutionär politik**, d v s en politik som syftar till att utveckla, fördjupa och radikaliserar masskampen, vilket skulle ha **kunnat** leda fram till en revolution. Detta i motsats till den förda folkfrontspolitiken som innebar att kampens gränser var fastslagna på förhand: den **borgerliga** demokratin och de kapitalistiska egendomsförhållandena fick inte överskridas. Claudín är mycket noga med att betona att en inriktning på att ”utveckla rörelsens revolutionära potential” **inte** är liktydigt med att sätta allt på ett kort och inrikta sig på ett omedelbart maktövertagande. Däremot skulle enbart en revolutionär politik ha kunnat ”besvara frågan huruvida krisen i det franska samhället kunde få en revolutionärt socialistisk lösning, eller om det inte var möjligt att gå längre än till mer eller mindre radikala reformer inom kapitalismens ramar”. (s. 282-83)

För PF är svaret redan givet: ”Masskrafternas fördelning” var sådan att en revolutionär seger i Frankrike var omöjlig.

Inför detta överrumplande argument står vi helt handfallna. Vi som trott att ”klasskrafternas fördelning” var något mycket dynamiskt och ständigt förändrades i takt med klasskampens utveckling har tydligen

grundligt tagit miste. Skämt åsido! Hänvisningen till ”klasskrafternas fördelning” är bara en innehållslös fras. Det finns endast ett sätt att avgöra om ”klasskrafterna” är gynnsamma för en revolution eller inte och det är genom att föra en politik som syftar till att försöka ändra dem.

PF:s något mer utförliga resonemang om den spanska revolutionen går i princip ut på samma sak: Styrkeförhållandena (nationellt och internationellt) var sådana att en revolution var omöjlig. Men här stöter PF genast på ett besvärligt problem: den spanska verkligheten stämmer inte överens med ”teorin”. Hur ta sig ur detta dilemma? Anpassa teorin till verkligheten, eller anpassa ”verkligheten” till ”teorin”? PF gör det senare. Enligt honom inskränkte sig de spanska massornas roll till att ”aktivt” stödja folkfrontens ”demokratiseringspolitik”. Det längsta han kan sträcka sig är att det fanns en ”revolutionär potential”. Punkt slut. Inte ett ord om det revolutionära uppsving med massdemonstrationer, strejker, jord- och fabriksokupationer m m som utlöstes efter folkfrontens valseger och gick långt utöver folkfrontens ”demokratiseringspolitik” i sina politiska och ekonomiska krav. Inte ett ord om den massresning som blev svaret på Francos militärkupp och som medförde att den gamla statsapparaten, särskilt dess våldsapparat, slogs sönder och den verkliga makten hamnade i händerna på arbetarnas och böndernas egna organisationer, att en arbetar- och bondemilis snabbt organiserades för att besegra Franco och hålla ordning i de delar av Spanien där kuppen hade nedslagits, att arbetarna tog över fabriker och verkstäderna och att lantarbetarna och fattigbönderna lade beslag på jorden och fördelade den mellan sig eller bildade kollektivjordbruk. Den sociala revolutionen i Spanien, som ingående har beskrivits av ett stort antal historiker, var i själva verket betydligt mer djupgående än i Ryssland vid tiden för Oktoberrevolutionen 1917.

Det är mycket avslöjande att PF inte med ett ord berör Claudíns beskrivning av denna spanska **verklighet**. Det skulle givetvis bara skapa oreda i PF:s fina schema: den sociala revolutionen existerade enbart som en ”potential” och något annat kunde det inte bli heller, ty ”de europeiska kapitalisterna tänkte inte tillåta någon revolutionär utveckling”.

Vi har hört argumentet förut. Det har alltid använts av motståndare till sociala revolutioner. Redan 1917 tillgrep mensjevikerna och vissa bolsjeviker (bl a Zinovjev och Kamenev) den typen av resonemang för att avråda från försök att gripa makten.

Frågan om en revolution har utsikter att segra eller ej avgörs **inte** av kapitalisternas subjektiva vilja. Om så hade varit skulle vi aldrig ha fått uppleva någon segerrik revolution, ty kapitalisterna är **alltid** emot sociala revolutioner och så kommer det att förbli tills dess den socialistiska revolutionen segrat i världsmåttstock. Säg den revolution som segrat med imperialisternas goda minne? Ryssland, Kina, Kuba, Vietnam?

Ur en rent militär synvinkel har imperialistmakterna alltid varit starkare än de revolutionära rörelserna. Ändå har revolutioner segrat. Varför? Jo, därför att en revolution är inte en fråga om en rent militär konfrontation. Det rör sig om klasskamp, en i grunden social och politisk kraftmätning. Tag t ex den ryska revolutionen. Hur kunde den bolsjevikledda revolutionen gå segrande ur konfrontationen med inte bara den tsaristiska armén, utan också de utländska interventionsarméerna? Jo, därför att den tsaristiska armén till stor del bröts sönder inifrån och soldaterna vanns över till revolutionens sida, medan arbetarprotesterna i de imperialistiska staterna tvingade regeringarna där att avbryta sina interventionsförsök. Eller hur kunde vietnameserna segra trots att de slogs mot världens starkaste militärmakt? Jo, därför att det till slut blev **politiskt** omöjligt för USA-regeringen att fortsätta kriget, **inte** därför att USA militärt hade besegrats.

Spanien då? Är det fullkomligt uteslutet att något liknande skulle kunnat hända där? I själva verket var det internationella läget vid tiden för spanska inbördeskriget betydligt gynnsammare för de revolutionära krafterna än det var under stora delar av Vietnam-kriget. En medveten inriktning på att fördjupa och konsolidera den **sociala** revolutionen i Spanien skulle **inte bara** ha stärkt de spanska massornas kamp- och offervilja och fungerat undergrävande på moralen i Francos trupper (Jfr tsaristarmén i Ryssland) **utan också** ha fått gynnsamma återverkningar på klasskampen utomlands, i

första hand Frankrike, men även i andra länder. Och detta skulle i sin tur i grunden ha förändrat den internationella ”kraftfördelning” som PF är så förhäxad av.

Hela detta problemkomplex, som Claudín diskuterar ganska utförligt, är nödvändigt att analysera för att det ska vara möjligt att dra några slutsatser om vad en alternativ politik skulle ha kunnat få för konsekvenser. PF ignorerar hela frågeställningen. Det är ett axiom att folkfrontspolitiken var den enda rätta. Det är bara dumskallar eller ansvarlösa frasmakare som kan ifrågasätta detta. Därför har PF bara spydigheter till övers för Claudíns alternativa strategi: ”Troligen är det dock tur för honom att hans spekulationer aldrig sätts på prov. Det är ju för sent att söka bevisa dem”. Ja, det är möjligt att Claudíns strategi hade misslyckats. Men en sak är klar och det är att resultatet knappast kunde ha blivit värre än det blev med den förda folkfrontspolitiken: totalt nederlag. Detta obestridliga faktum borde göra PF lite mindre kategorisk i sina omdömen.

Som vi sett förtiger PF fullständigt den **sociala** revolution som ägde rum särskilt under inbördeskrigets inledande fas. Anledningen är givetvis att den spanska verkligheten inte stämmer överens med ”teorin” om att revolutionen befann sig i sitt ”borgerligt-demokratiska stadium”. Han nöjer sig emellertid inte med detta våld på verkligheten. Han påstår också helt fräckt att folkfrontsstrategin ”accepterades av alla” (med undantag av ”smågrupper”). PF fortsätter: ”Kommunister, socialister, anarkosyndikalister, borgerliga – alla enades i kampen mot Franco. Alla ansåg att denna demokratiska front, denna samordning, skulle ge största chansen att besegra fascismen”. Det enda som stämmer i denna beskrivning är att de grupper PF nämner (med undantag av en stor del av borgarna som stödde Franco) var villiga att bekämpa Franco. Däremot är det felaktigt att alla skulle ha stött folkfrontspolitiken. Majoriteten av socialisterna (de s k caballeristerna), anarkosyndikalisterna och POUM (som PF förmodligen räknar till ”smågrupperna” trots att partiet hade tiotusentals medlemmar, dvs var flera gånger större än PF:s eget VPK) förkastade folkfrontsstrategin och förespråkade social revolution.

Som Claudín visar förmådde dock dessa (p g a politisk oklarhet och inbördes splittring) inte formulera en gemensam och klar alternativ strategi till folkfrontspolitiken. Detta i kombination med bl a hårda sovjetiska påtryckningar (villkor för vapensändningar m m) gjorde att de hamnade på defensiven och bara förmådde föra ett uppehållande försvar för de sociala erövringarna. Bit för bit trängdes de tillbaka och tvingades uppge sina positioner. Den oheliga alliansen mellan kommunister, högersocialister och borgerliga republikaner utmanövrerade sina politiska motståndare en efter en enligt välkänt mönster (”salami-taktiken”). Först slog man till mot och avlägsnade de mest radikala grupperna, sedan gick man vidare och tog itu med nästa grupp osv. På detta vis hade man till slut utmanövrerat inte bara en rad ”smågrupper” och POUM (som förbjöds sommaren 1937), utan också vänstersocialisterna (med Caballero i spetsen) och anarkosyndikalisterna.

Men inte nog med det. När koalitionen mellan borgarna, högersocialisterna och kommunisterna på detta sätt hade trängt tillbaka de övriga kom turen till kommunistpartiet självt. Borgarna och högersocialdemokraterna hade utnyttjat kommunisterna som spjutspets för att bli av med de radikala strömningarna inom arbetarrörelsen. Nu behövdes de inte längre. Tvärtom stod kommunisterna i vägen för en kompromissfred med Franco. Slutet för den spanska republiken var nu nära. Kampviljan hos de arbetande massorna hade systematiskt brutits ner genom att dess sociala erövringar krossats och deras organisationer förföljts. Demoraliseringen spred sig snabbt. Resultatet blev Kataloniens katastrofala fall (Barcelona föll praktiskt taget utan strid) och den s k Casado-revolten, ett militärt uppror som hade sin udd riktad mot kommunisterna och syftade till att få slut på inbördeskriget till nästan vilket pris som helst. Folkfrontens saga var slut.

Det finns egentligen mycket mer att säga om både Spanien och PF:s recension. Vi ska dock begränsa oss till en kommentar till. Det gäller PF:s lättsinniga och kategoriska avståndstagande från Claudíns uppfattning att de franska och italienska kommunistpartierna hade stora möjligheter att gripa makten under andra världskrigets slutskede. Det intressanta är att Claudín på denna punkt kan åberopa stöd från stalinistiskt håll. Kritik mot de franska och italienska kommunisterna att de låtit denna möjlighet glida sig ur händerna framfördes nämligen vid Kominforms grundningsmöte (1947). I spetsen för denna

kritik gick de jugoslaviska representanterna, men de fick också stöd av den polska representanten Gomulka. Ingen av de övriga delegationerna ställde upp till försvar för fransmännen och italienernas agerande. Inte nog med det. Även ledande medlemmar i det franska och italienska partiet har senare fört fram liknande kritik. Den mest kände av dessa är André Marty, som under 30- och 40-talen tillhörde den s k ledartrojkan (Thorez, Duclos, Marty) i det franska partiet. Även om historien lärt oss att ”analyser” av stalinistiskt ursprung bör behandlas med varsamhet, borde detta ändå fungera som en tankeställare och därmed också föranleda en viss försiktighet i omdömena. Men inte hos PF. Han har bara sarkasmer att komma med.

Därmed lämnar vi PF:s recension för att titta på vad hans partikamrat lyckats åstadkomma.

Ingemar Andersson (VPK) – Ny Dag nr 2/81

Det bör sägas redan från början att IA:s recension är av en helt annan karaktär än Franckes. Den är relativt sansad i både ton och innehåll. Den erkänner vissa kvaliteter hos Claudín arbete, t ex att hans ”synpunkter på Lenins partiteori är intressanta”, att behandlingen av ultravänsterpolitiken i Tyskland förmedlar ”insikter som är värdefulla”, att avsnittet som avhandlar schismen mellan Moskva och det jugoslaviska partiet är bra och att Claudín förmodligen har rätt i att läget i Grekland 1944 var sådant att kommunisterna skulle ha kunnat gripa makten. Kritiken är också den ganska återhållsam. Det är inte fråga om råsopar under bältet à la PF, utan det förefaller som om IA, utifrån sina politiska utgångspunkter, åtminstone allvarligt försökt hitta svaga punkter i det som Claudín verkligen sagt. Sedan är det en annan sak att IA inte lyckats särskilt väl i sitt uppsåt.

IA gör t ex en ansats att kritisera Claudíns tes att en av de grundläggande orsakerna till Kominterns urartning står att söka i att organisationen bildades och byggdes upp ”med det specifika syftet att leda en omedelbart förestående världsrevolution och det i ett läge då någon sådan inte förestod”. Detta är faktiskt en mycket fruktbar angreppspunkt, men tyvärr vidareutvecklar IA inte sin tankegång, utan trasslar in sig i en rad hårklyverier som inte leder någon vart. (Claudíns resonemang går i korthet ut på att det felaktiga perspektivet ledde Lenin & Co att på ett brådstörtat sätt och till stor del med organisatoriska medel söka skapa ”rena” partier av bolsjevikisk typ i stället för att låta sådana partier mogna fram genom en längre klargöringsprocess – diskussioner, klasskampserfarenheter osv. Detta förde med sig att Komintern redan från början fick en ultracentralistisk struktur, att det sovjetiska partiet fick ett oproportionerligt stort inflytande, samtidigt som det kritiska och självständiga tänkandet undertrycktes i de övriga partierna och därmed de opportunistiska tendenser som var benägna att blint följa Moskvans direktiv gynnades. Därmed var urartningen av Komintern inbyggd i Komintern redan vid födseln. Claudín menar att utvecklingen därefter var mer eller mindre automatisk, om än inte oundviklig. Även om det faktiskt finns en del sanning i Claudíns resonemang, duger det inte som en förklaring på Kominterns urartning. Orsakerna måste sökas i **materiella** faktorer och inte i idéernas värld, såsom Lenins ”teoretiska misstag” osv. Bolsjevikernas överoptimism beträffande världsrevolutionens snara ankomst och det sätt på vilket Komintern byggdes upp, kan givetvis ha underlättat urartningsprocessen, men inte orsakat den. Kominterns utveckling var intimt sammanknippad med utvecklingen i Sovjetunionen. M a o skulle en annan utveckling i Sovjet också inneburet en annan utveckling för Komintern. Således måste frågan om Kominterns urartning ledas tillbaka till den ryska revolutionens urartning. Det är endast om vi finner rötterna till den senare som vi kan förklara den förra. – Vi återkommer till denna frågeställning i det avslutande avsnittet i denna artikel.)

Den enda fråga som IA diskuterar lite utförligare gäller Claudíns analys av Stalins syften med kraven på en andra front under andra världskriget. Detta förefaller å andra sidan en smula underligt, eftersom det inte tillhörde de ”tyngre” avsnitten i Claudíns verk, men uppenbarligen är det så att IA ansett sig ha fast mark under fötterna i sin kritik på denna punkt. Detta betyder å andra sidan **inte** att frågan är oviktig, ty den rör i sista hand sovjetregimens natur (något som IA dock inte berör), och förtjänar därför att diskuteras.

Tyvärr gör IA det allt för lätt för sig. Han rycker nämligen en mening ur sitt sammanhang på ett sätt

som får Claudíns uppfattning att framstå som mycket underlig. Den mening som IA bygger på lyder som följer: ”Den andra fronten var alltså inget nödvändigt villkor för att besegra Tyskland, som Stalin påstod, utan för att förebygga risken för den socialistiska revolutionen i Västeuropa”. Om man inte känner till den föregående analysen (om bl a styrkeförhållandena på slagfältet – se nedan, förhandlingarna mellan ”de tre stora” m m) och det efterföljande resonemanget, kan detta otvivelaktigt förefalla vara ett mycket vågat påstående. I själva verket upplöses ”mysteriet” till stor del redan i de två meningar som följer den av IA åsyftade: ”Den andra fronten var helt enkelt en av de viktigaste sidorna av Europas uppdelning i intressesfärer. Och Stalins sätt att tackla frågan styrdes av detta syfte ända från det att de stora allianserna började ta form”. (s. 127) Claudíns resonemang går alltså ut på att Stalins främsta målsättning var att komma överens med västmakterna om hur Europas framtid skulle se ut. På grundval av en sådan överenskommelse om ”intressesfärer” (där det gällde att både ge och ta) hoppades sovjetledarna att det skulle vara möjligt att efter kriget upprätta ett bestående tillstånd av ”fredlig samexistens” mellan Sovjet och västmakterna. Precis som försöken att få till stånd en antinazistisk allians med Frankrike och Storbritannien under 30-talets andra hälft förutsatte att den spanska revolutionen hölls inom borgerliga gränser, sökte Stalin nu bygga en bestående allians med västmakterna på revolutionens bekostnad i Västeuropa. Försöken att vid krigsslutet hålla tillbaka och tom kväva revolutionerna i Jugoslavien, Kina och Grekland var ett led i samma strävan.

IA varken nämner eller argumenterar mot detta. Han hävdar i stället att förklaringen till de sovjetiska kraven på en andra front är mycket enkel: att ”Sovjet faktiskt behövde den militära avlastning som en andra front innebar”, eller alternativt att syftet var att ”försvara vad Sovjet hade att frukta mest – en separatfred mellan västmakterna och Tyskland”. För att underbygga sitt argument hävdar IA att Claudíns påstående att det under krigets slutskede (från slutet av 1943) rådde en stor sovjetisk militär överlägsenhet i Europa är falskt: ”Claudín kan inte heller anföra andra belägg än några citat från politiserande högre västallierade officerare”. Här har IA läst slarvigt. De citat som Claudín redovisar härrör från president Roosevelts stabschef och från Roosevelt själv. Dessutom visar Claudín att detta var den **officiella sovjetiska ståndpunkten** efter andra världskriget (s. 125), något som IA förtiger. Sist men inte minst redogör Claudín för utvecklingen av det militära läget. IA:s påstående att tesen om en sovjetisk militär överlägsenhet i Europa (IA tillägger adjektivet ”enorm”, något som Claudín aldrig hävdad) är ett ”sensationellt påstående” i en ”seriös historisk debatt” framstår som minst sagt lätt sinnigt mot bakgrund av detta. Det är svårt att veta vad IA menar med ”seriös” i detta sammanhang. Uppenbarligen räknar han inte sovjetiska källor dit. I själva verket är det IA som lär få svårt att finna ”seriösa historiker” som avvisar Claudíns allmänna karakteristik av de militära styrkeförhållandena från 1943 och framåt. (Vid krigsslutet, då västmakternas arméer stod långt inne i Tyskland och USA hade skaffat sig monopol på atombomben var givetvis de rent **militära** styrkeförhållandena annorlunda. För en diskussion om möjligheterna att göra revolution i t ex Frankrike och Italien räcker det dock inte att hänvisa till detta nya läge. Jfr. resonemangen om Spanien tidigare och givetvis Claudíns arbete.)

Ett annat faktum som IA tar mycket lätt på är att de hårdaste kraven på en andra front **inte** framfördes 1941-42, då situationen för sovjetarmén var svårast, utan från våren 1943 (i samband med Kominterns upplösning). Kraven blev sedan allt enträgnare i slutet av året för att få sitt allra mest kategoriska uttryck i en dagorder från 1 maj 1944. Hur förklarar IA detta? Lägg märke till att sovjetarmén redan under sommaroffensiven 1943 hade återerövat två tredjedelar av det förlorade sovjetterritoriet. Det var från denna tidpunkt ingen tvekan om krigets utgång, särskilt som den sovjetiska krigsindustrin (belägen öster om Ural) hade kommit igång på allvar och producerade krigsmateriel i stora mängder. Med tiden skulle alltså sovjetarméns överlägsenhet komma att bli allt större.

För att belysa detta ska vi citera en annan ”oseriös (?) historiker”, nämligen Isaac Deutscher. Avsnittet är hämtat ur hans Stalinbiografi (s. 397) och behandlar diskussionen mellan ”de tre stora” på Teheran-konferensen (i november 1943). Deutscher skriver:

Skenbart gällde frågan de militära operationernas fortsatta förlopp. I själva verket var den mycket mera omfattande, ty av dessa operationer berodde, till en viss grad, Europas politiska utveckling efter kriget.

Churchill framlade för konferensen sin plan för en anglo-amerikansk invasion på Balkan, vilket ytterligare skulle fördröja invasionen i Frankrike. Animositeten mellan Stalin och Churchill, vilken legat och grott sedan deras möte i augusti 1942, bröt genast fram med förnyad styrka. 1942 hade Stalin misstänkt att motivet bakom dröjsmålet med den andra fronten var hans allierades avsikt att låta Ryssland och Tyskland ömsesidigt trötta ut sig på varandra. Han kan alltså ha hyst samma misstanke, då invasionen i Frankrike inte ägde rum sommaren 1943 heller. Men nu, i slutet av 1943, fruktade han inte längre ett utrotningskrig. Inte kan han heller ha trott att Churchill räknade med Rysslands styrka, inte dess svaghet, och att syftet med hans nya plan var att förekomma en rysk ockupation av Balkanländerna. Churchill förknippade verkligen också sitt förslag om det nya företaget i Medelhavet med en plan på en gemensam brittisk, amerikansk och rysk ockupation av Balkanländerna. Stalin motsatte sig hårdnackat planen och krävde landstigningar i Frankrike.

Deutscher bekräftar således Claudíns värdering av styrkeförhållandena på slagfältet. Men det är givetvis inte i första hand därför citatet medtagits, utan därför att Deutschers iakttagelser beträffande Stalins reaktioner inför förslaget att upprätta en ny front på Balkan illustrerar det som Claudín sagt om syftet med den andra fronten. Balkanländerna gränsade till Sovjet och tillhörde därmed det område som Stalin & Co ville inbegripa i Sovjets ”intressesfär”. Därför ville Stalin inte veta av någon allierad invasion där. Västeuropa däremot tillhörde västsidas ”intressesfär”.

Hur ligger det då till med IA:s andra (alternativa) förklaring: att det Sovjet fruktade mest var en separatfred mellan Tyskland och västmakterna? Denna tes håller inte alls. Mellan 80-90 procent av Nazitysklands landstridskrafter var redan insatta mot Sovjet, och vad som än hände skulle Hitler inte ha kunnat öka sin slagkraft på östfronten tillräckligt för att kunna besegra Sovjet. Faktiskt var det västmakterna som från slutet av 1943 och stora delar av 1944 hade **mest** att frukta av en separatfred mellan Tyskland och Sovjet. (Detta var inte ett fullständigt osannolikt perspektiv. Förespråkare för detta fanns i Hitlers omgivning. Inte minst var Mussolini varm anhängare av en sådan separatfred.)

Dessutom var amerikanerna angelägna om att försäkra sig om ett sovjetiskt deltagande i kriget mot Japan, vars utgång fortfarande var osäker.

Nej, IA:s ”enkla” förklaringar visar sig vid en närmare granskning inte vara så enkla. De reser fler frågor än de besvarar. Vi lämnar därmed IA och övergår till två recensioner som publicerats i *Gnistan* (SKP:s veckotidning), nr 10-81. Deras karaktär gör att vi kan behandla dem ganska kortfattat.

Conrad K. Lindell – Gnistan nr 10-81

CKL:s recension skiljer sig markant från alla de övriga. I stort sett är det fråga om en lovsång till Claudíns arbete. De kritiska synpunkter som CKL har att framföra gäller typiskt nog de avsnitt då Claudín kritiserar från ”vänster”: ”han tenderar för mycket åt den trotskistiska kritiken av folkfrontspolitiken”, ”han underskattar betydelsen av arbetet för kollektiv säkerhet inför andra världskriget”, ”han talar för en äventyrlig linje under slutskedet av kriget”. Detta säger ganska mycket om CKL:s politiska uppfattning. För **honom** är en revolutionär politik ”**äventyrlig**”. I stället ska man ena sig med borgarna (folkfrontspolitik, ”kollektiv säkerhet”). Kritik mot Lenin, Komintern och stalinismen är utmärkt så länge den rör sekterism, vänsteravvikelser osv, dvs om det inte är nödvändigt att dra revolutionära slutsatser. Kritiken upphör att vara riktig då klassarbetarpolitiken angrips. Kort sagt: CKL läser Claudín på ett reformistiskt sätt.

Även om CKL:s recension på sätt och vis är mer sympatisk än de övriga i det att han uppenbarligen inte försökt förvrida Claudíns verkliga ståndpunkter, måste man bestämt varna för detta sätt att använda Claudín. Man kan vara kritisk mot en del av Claudíns uppfattningar, men det går inte att läsa honom hur som helst, godtyckligt plocka vad som passar ens egna ideologiska fördomar och förkasta resten.

Särskilt felaktigt är det att göra som CKL, dra en gräns vid 1934: Före denna tidpunkt är Claudíns kritik välgrundad och i huvudsak riktig, men när han kritiserar folkfrontspolitiken, liksom kommunistpartiernas politik under andra världskrigets slutskede, då har han fel. Man måste ha klart för sig att Claudíns analys (trots sina brister) är en sammanhängande enhet. Om man accepterar huvuddragen av Claudíns framställning när det gäller Kominterns utveckling **före** 1934, då har man också skrivit under

på att urartningen gått ganska långt i både Sovjet och i Komintern vid mitten av 30-talet. Det betyder bl a att man accepterat att Komintern reducerats till ett instrument för Sovjetunionens utrikespolitik. Folkfrontspolitiken var just ett uttryck för detta. Moskvas syfte med denna var att hindra och hålla tillbaka en revolutionär utveckling för att skapa gynnsamma betingelser för en anti-nazistisk allians med främst Frankrike och Storbritannien. Folkfrontspolitiken utgick alltså inte från den internationella arbetarklassens intressen och behov, utan från sovjetbyråkratins.

För det första innebär det att man på förhand avskrivit varje möjlighet av att det skulle ha kunnat finnas en revolutionär utväg ur den kris som rådde i mitten av 30-talet.

För det andra innebär det att det 1934 plötsligt rådde en identitet mellan världsproletariatets intressen och Moskvas utrikespolitiska manövrer för att få till stånd en allians med "västdemokratierna". (OBS att politiken genomfördes konsekvent i världsmåttstock. I t ex Latinamerika lades kampen mot USA-imperialismen ner till förmån för kampanjer mot den tyska nazismen. Med tanke på att den tyska närvaron i denna världsdel var försvinnande liten kan man fråga sig: "I vems intresse?")

För det tredje innebar det ett accepterande av tesen att folkfrontspolitiken var det effektivaste sättet att stoppa fascismen, vilket svårligen låter sig bevisas om vi tittar i facit (nederlag i både Frankrike och Spanien). Till råga på allt lyckades politiken inte ens åstadkomma den av Moskva eftersträlvade alliansen med Paris och London. Kan en politisk bankrutt demonstreras tydligare?

Hans Isaksson – Gnistan nr 10-81

HI:s recension är i särklass den mest förvirrade och absurda av dem vi behandlat hittills. Att reda ut alla missuppfattningar, motsägelser, förvrängningar och direkta felaktigheter som HI:s bedrövliga alster är bemängt med skulle kräva en hel broschyr. Vi ska därför begränsa oss till att ta upp några exempel för att påvisa karaktären av hans produkt.

HI inleder med att skriva att Claudíns verk "förmedlar viktig kunskap om vår historia från en som har varit med att göra den". Vari denna "viktiga kunskap" består är det dock svårt att förstå efter att ha läst HI:s recension. I och för sig erkänner HI att Claudín har en del vettigt att säga om ultravänsterpolitiken i Tyskland 1928-34 (HI skriver felaktigt 1935), om Sovjets politik 1939, och om de jugoslaviska och kinesiska revolutionerna, men f ö är Claudín – om vi får tro HI – fullständigt ute och cyklar och förresten är även de läsvärda avsnitten behäftade med mycket stora brister. Claudín har nämligen en "synnerligen snäv historiesyn". Han är ju "trotskist" och hans verk "återger en genomarbetad trotskistisk syn" på historien, Slutsats: "Den bör läsas med åtminstone (!) samma vaksamhet som t ex den klassiska SUKP(b):s historia".

Allt vad HI här skriver är ren och skär gallimatias.

Claudín "trotskist"? Här har HI använt begreppet "trotskist" på samma slappa sätt som var brukligt på Stalins tid. Den enda beröring med "trotskismen" som Claudín har, är att han ger Trotskij rätt i en del av hans kritik mot Komintern och utvecklingen i Sovjetunionen. (Detta gäller särskilt i fallet Tyskland, där HI själv är benägen att ge Claudín rätt. Ska vi tolka det som att HI åtminstone är "halv-trotskist"?) Bortsett från detta innehåller Claudíns verk mycket (för det mesta helt felaktig) kritik mot Trotskij och trotskismen. Claudín avvisar t ex Fjärde Internationalen med en fnysning, han förkastar fullständigt en av trotskismens grundpelare, "teorin om den permanenta revolutionen" (något som HI tydligen inte alls upptäckt); han är inte (som trotskismen) principiellt motståndare till folkfrontspolitiken (det han kritiserar är det stelbenta sätt på vilket den tillämpades i Frankrike och Spanien). Helt följdriktigt är Claudín idag positiv till eurokommunismens strategi, fast givetvis med vissa reservationer. (Han anser att grundtanken är helt korrekt, men att eurokommunisterna gått för långt i sitt klassamarbete. För en något radikalare eurokommunism är således Claudíns recept). Ska man sätta en etikett på Claudín bör därför beteckningen "vänstereurokommunist" ligga nära till hands.

Eftersom Claudín på flera avgörande punkter förkastar trotskismen kan han inte heller ha skrivit "en genomarbetad trotskistisk" analys. Vad han däremot gjort är att han på ett ärligt sätt och utifrån **fakta**

försökt beskriva och analysera den kommunistiska rörelsens historia. Man kan förvisso ifrågasätta hans slutsatser och tolkningar. Han kan också ha misstagit sig på enskilda detaljer och t o m fullständigt förbisett andra. Vad vi däremot är övertygade om, är att HI kommer att få det mycket svårt att föra i bevis att Claudín skulle ha förfalskat citat, diktat ihop historiska fakta osv. Att jämföra Claudíns arbete med den stalinistiska **SUKP(b):s historia** från 1938, där lögnerna fullständigt staplas på varandra är i det närmaste befängt. Därmed vill vi inte ha sagt att HI är rubbad. Nej, HI:s recension är bara ett exempel på den slags skadliga ideologiska blockering som Claudín själv och de flesta andra stalinister var offer för under Stalin-epoken. Skillnaden är bara att HI:s Mecka heter Beijing, medan Claudín & Co:s hette Moskva.

Av ovanstående borde framgå att undertecknad menar att det är ganska meningslöst att föra en diskussion om de uppfattningar som HI ger uttryck för. Det fåtal som delar HI:s mycket förvridna historiesyn är oemottagliga för sakargument och de som **inte** gör det lär heller inte påverkas det minsta av hans skrivelser. Det finns alltså ingen anledning att ödsla krut på eländet. Det får räcka med att påvisa två grova lögnen i HI:s recension.

Den första lögnen är att trotskisterna ”i många länder” skulle ha suttit ”på staketet i kampen mot fascismen under andra världskriget”. I själva verket var trotskisterna de första som inledde illegala aktioner mot ockupationsmakten i de av naziarmén härta länderna. Detta medan de stalinistiska kommunistpartierna fortfarande ”satt på staketet” som en konsekvens av den sovjet-tyska pakten (1939-41). Helt logiskt blev också listan över fängslade, deporterade och dödade trotskister under andra världskriget mycket lång. Nästan hela den ledande kadern i Europa före kriget och många basmedlemmar fick sluta sina dagar i nazistiska koncentrationsläger.

Den andra lögnen hänger samman med den föregående. HI är nämligen medveten om – och kritisk emot – att kommunistpartierna i stort sett inte förde någon kamp mot den tyska nazismen under perioden 1939-41 (dvs till den 22 juni 1941 då Hitlers arméer angrep Sovjet). Detta föranleder HI att anklaga Claudín för att inte erkänna någon ”antifascistisk kamp vare sig nationellt eller internationellt”. HI fortsätter: ”Hans invändningar mot Kominternpolitiken 1939-41 inriktar sig huvudsakligen mot uppenbart pro-tyska tendenser – inte mot att man undandrog sig kampen mot fascismen”.

HI:s påstående är fullständigt absurt. Redan på den första sidan som behandlar den sovjetisk-tyska pakten klargör Claudín att dess värsta konsekvens var att den antifascistiska kampen övergavs. Detta tema genomsyrar sedan hela avsnittet och återkommer i del 2 när han behandlar det franska kommunistpartiets politik under krigsåren (se t ex del 1, s. 385-86, 391, 393, 395 och del 2, s 23-25). De protyska tendenserna i Kominterns propaganda, som helt riktigt Claudín också kritiserar, var bara en sida av samma politik.

Därmed lämnar vi recensionerna. Men efter att ha använt så många rader för att kritisera andras kritik, bör det väl vara på sin plats att också säga några ord om på vilka punkter författaren till dessa rader anser att kritik måste riktas mot Claudín. Jag ska inte gå in på några detaljer, utan bara skissera några av de viktigare metodologiska och principiella frågeställningarna. En utförligare analys får vi återkomma till.

Några kritiska hållpunkter

Den första punkten gäller Claudíns syn på orsakerna till Sovjetunionens och Kominterns urartning. Som vi redan varit inne på (se avsnittet om Ingemar Anderssons recension) tar Claudín sin utgångspunkt i påstådda teoretiska misstag hos Lenin (uppfattningen att ”kapitalismen var döende”, att ”världrevolutionen var på oemotståndlig frammarsch” osv). Dessa felaktiga teorier skulle i sin tur lett fram till felaktiga politiska och organisatoriska slutsatser (t ex beträffande Kominterns struktur och politik) och därmed är degenerationsprocessen igång.

För det första kan man ifrågasätta om allt det som Claudín vill beteckna som teoretiska misstag verkligen var sådana (det finns otvivelaktigt en del matnyttigt i hans kritik, men ofta är den överdriven

och i synnerhet drar han alltför långtgående slutsatser). Men den avgörande bristen ligger inte på den nivån. **Kardinalfelet i Claudíns analys är att den är idealistisk.** Och detta är förvånande, eftersom Claudín gör anspråk på att utgå från den marxistiska världsåskådningen, som klart säger ifrån att det är materiella faktorer och inte idéer som styr den historiska utvecklingen. Det är helt enkelt inte möjligt att förklara Kominterns och Sovjetunionens urartning med teoretiska, politiska, organisatoriska eller andra misstag. Sådana faktorer kan givetvis underlätta eller försvåra en viss utveckling, men i grunden ligger betydligt mer handfasta materiella faktorer: klasskampen, den ekonomiska utvecklingen osv. Det är i detta sammanhang symptomatiskt att Claudín inte behandlar det sociala skikt, byråkratin, som tillskansade sig makten i parti och stat i Sovjetunionen under 20-talet. Därmed saknar Claudín också det nyckelbegrepp som gör det möjligt att korrekt förstå och analysera utvecklingen. Exempelvis var det inte en samling felaktiga teorier som styrde in allt på felaktiga banor, utan tvärtom byråkratin som omstöpte teorin för att denna skulle främja dess intressen (ett exempel på detta är ”teorin om socialismen i ett land”, som Claudín själv behandlar). Denna fatala oförmåga att förstå urartningens materiella rötter gör Claudín också oförmögen att förstå stalinismen och det avgörande brott med leninismen som den innebar. Claudín förmår därför bara beskriva en del av stalinismens yttringar (vilket dock ofta görs på ett mycket förtjänstfullt sätt).

En annan central punkt i en kritik mot Claudín gäller hans syn på den revolutionära strategin och taktiken. Hans centrismiska vacklan i förhållande till folkfrontspolitiken har vi nämnt tidigare. Andra frågeställningar tillhörande detta fack är hans principiella avståndstagande från en centraliserad International (inte bara en **byråkratiskt** centralistisk International, utan en centraliserad International överhuvudtaget). Avvisandet av teorin om den permanenta revolutionen hör också hit.

En tredje punkt gäller Claudíns idealiserade bild av den kinesiska revolutionens teori och praktik (vilket förligger till att avsnitten om Kina, särskilt det i del 2, är förhållandevis svaga).

På de ovan nämnda punkterna (och en del andra) är det således möjligt att rikta allvarlig kritik mot Claudín. Kritiken är så grundläggande att det skulle vara rena bedrägeriet att försöka ge sken av att hans verk ger en revolutionärt marxistisk framställning och analys av ”krisen i den kommunistiska rörelsen”. Däremot har verket andra kvaliteter som gör att det bör läsas av varje klassmedveten arbetare och andra progressiva. Det gör inte minst ett viktigt röjningsarbete för att avslöja många stalinistiska myter och för att återupprätta den historiska sanningen.

Speciellt värdefulla är de avsnitt som beskriver de praktiska konsekvenserna av Kominterns (och Moskvas) politik. Även de mer teoretiska avsnitten innehåller mycket läsvärt. De bör dock läsas med större försiktighet och betraktas som ett kontroversiellt, men viktigt diskussionsinlägg i den debatt som är nödvändig att föra om stalinismens rötter, den revolutionära strategin osv. Under förutsättningen att Claudíns arbete används på detta sätt, kan det mycket väl bidra till att förverkliga den målsättning som Claudín själv uttalat i sin introduktion: ”att röja väg för nya former för den revolutionära rörelsen, befriade så långt som det är möjligt från det förgångnas myter, bindningar och misstag” (s.21).